

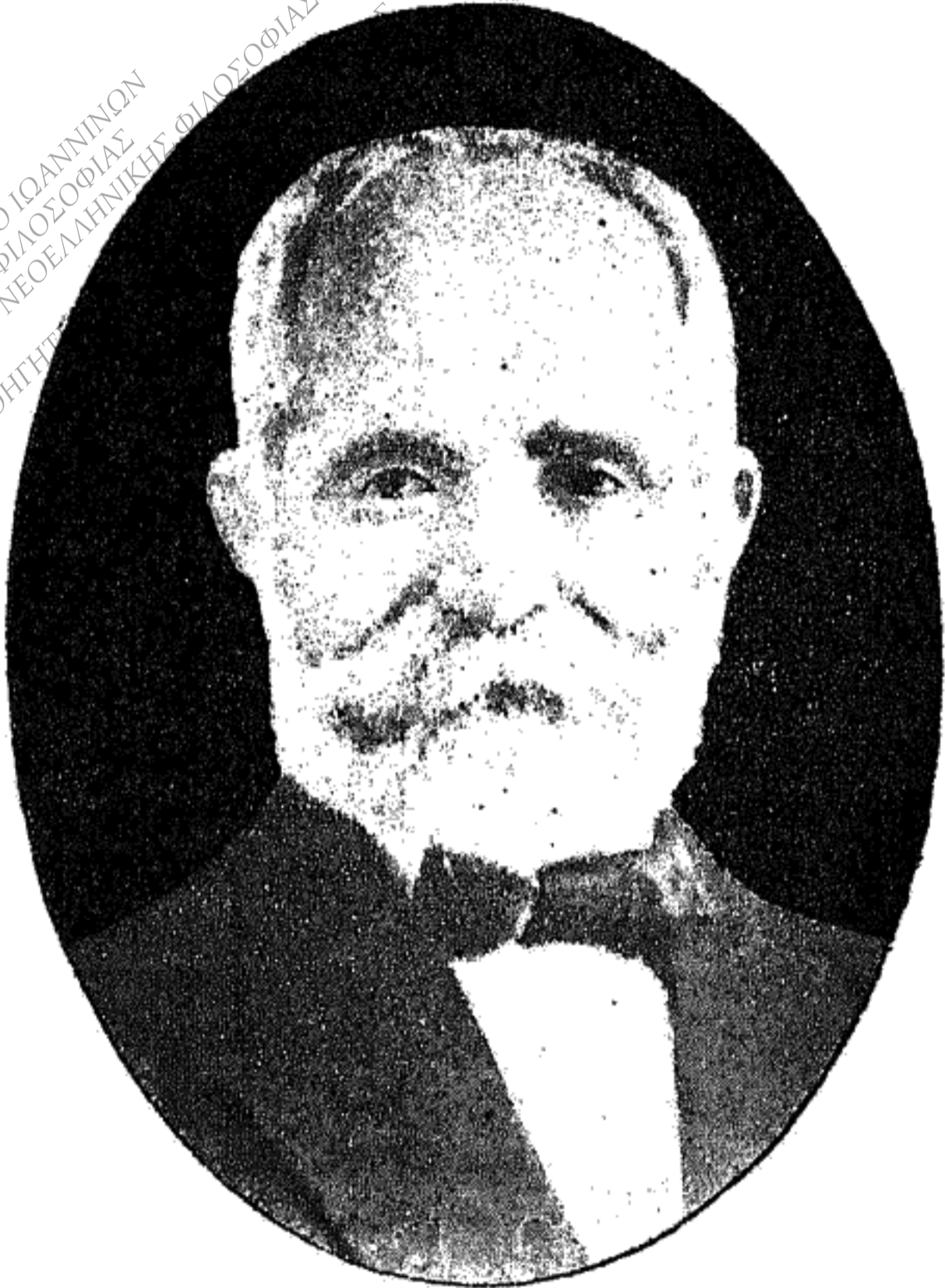
ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
κ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ (*)

*Ἐξοχώτατοι κ. Ὑπουργοί, ἐρίτιμε κ. Πρύτασι,
Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,*

Ἄριστοτόκος αἰείποτε ἀναδειχθεῖσα ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε ἐπαύσατο ἐπίλεκτα ἐκτρέφουσα καὶ διαπρεπῆ τέκνα, ἅτινα καὶ εἰς τὴν Ἐπιστήμην ἀτιμήτους ὑπηρεσίας προσήνεγκον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς πατρίδος εἰς ἀληθῆ θεότητα ἀνήγαγον. Εἶναι δὲ θαυμαστόν, ὅτι καὶ ἐν τοῖς δυσκλήροις καὶ ἀτυχέσι χρόνοις οὐδέποτε διέλιπεν ἡ ἡμετέρα πατρίς γεννώσα θεσπεσίους καὶ ἐκπρεπεῖς ἄνδρας, πάσης ὑψηλῆς ἰδέας θερμοὺς ἐραστὰς καὶ ἀκαμάτους θεραπευτάς. Ὅντως οἱ διάφοροι χρόνοι φωτεινὰς ἀνέδειξαν καὶ ἐκπάγλους καὶ ἰσχυρὰς διανοίας, αἵτινες τὴν σύγχρονον πνευματικὴν δύναμιν ἐκπροσωποῦσαι καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωτικότητα ἐκφαίνουσαι περιτράνωσ μαρτυροῦσι τὴν ἀπαράμιλλον καὶ προνομιούχον τοῦ Ἑλλήνος φύσιν. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἀληθεύῃ καθόλου λεγόμενον, ἔναργέστερον πάντως καὶ ἐκδηλότερον γίνεται ἰδίᾳ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Τὴν ὑψηλὴν ταύτην καὶ θείαν ἐπιστήμην, ἣν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες ὡς ἀληθῶς ἐδημιούργησαν καὶ εἰς ἀνέφικτον περιωπὴν ἀνήγαγον οὐδέποτε ἐπαύσαντο καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν

(*) Ὁ λόγος οὗτος ἀπηγγέλθη τῇ 5 Ἰανουαρίου τοῦ 1926 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἐπὶ τῇ τεσσαρακοντσετηρίδι τοῦ καθηγητοῦ κ. Μ. Εὐαγγελίδου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

θεραπεύοντες καὶ κατὰ τὸ δυνατόν προάγοντες. Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἷς τῶν ἐνδελεχῶς παρὰ τὴν δυσμένειαν τῶν καιρῶν τὴν φιλοσοφίαν θεραπευσάντων καὶ γονίμως τὴν φιλοσοφικὴν φιλολογίαν πλουτισάντων εἶναι ὁ γεραρὸς καθηγητῆς καὶ σεβαστὸς ἡμῶν διδάσκαλος κ. Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης. Τὴν ὑπέροχον ἀξίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀδιάλειπτον ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ παραδειγματικὴν δρᾶσιν τιμῶντες προσηκόντως πάντες καὶ μάλιστα οἱ μαθηταὶ γηθουσύνως ἐορτάζομεν σήμερον τὸν 40ετῆ τοῦ διδασκάλου δόλιχον καὶ περιχαρεῖς ἀναμετροῦμεν τὴν τετιμημένην ταύτην καὶ λυσιτελεστάτην εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πατρίδα σταδιοδρομίαν, ἵνα ἔνθεν μὲν φόρον τινὰ εὐγνωμοσύνης ἀποτείσωμεν, ἔνθεν δὲ καὶ διδάγματα ἡμῖν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως προσπορίσωμεν. Ἄλλ' οἱ ἄθλοι, οὓς ὁ ἐρίτιμος ἀνὴρ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐνιαυτοὺς ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, ἐπὶ πενήκοντα δὲ καὶ ἐπέκεινα ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀδιαλείπτως καὶ ἀνεנדότως ἐπετέλεσεν, εἶναι τοιοῦτοι καὶ τηλικούτοι, ὥστε ἡ καταγραφὴ αὐτῶν καὶ ἔκθεσις νὰ καταστῇ ἔργον οὐχὶ εὐχερὲς εἰς τὸν μέλλοντα ἱστοριογράφον. Διότι ἡ φιλογενεστάτη τοῦ ἀνδρὸς ἀκάματος δρᾶσις συνάπτεται ἀρρήκτως πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑπὲρ ἧς ἀφιέρωσεν ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ὅλας σχεδὸν τὰς δυνάμεις. Εἰς ἡμᾶς ἄρα τοὺς δικαίως συγχαίροντας καὶ εὐγνωμόνως ἐορτάζοντας ἐορτήν, ἣτις ἀποτελεῖ τιμὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ ὕμνον τῆς φιλοπατρίας, ἐπιβάλλεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀμυδρὰ τις σκιαγραφία τοῦ μακροῦ καὶ πολυτιμοτάτου ἔργου, οἷον ἐλάχιστοι δύνανται νὰ ἐπιδείξωσι. Καὶ ἵνα νοηθῶσι τὰ αἴτια τὰ παραγαγόντα οὕτω μεγάλην καὶ ἐθνωφελῆ ἐνέργειαν, ἐπάναγκες νὰ ρηθῇ ὅτι εἰς τὴν σπανίαν τοῦ πνεύματος εὐφυΐαν καὶ τὴν θαυμαστὴν τῆς καρδίας πρὸς πάντα τὰ ὑψηλὰ εὐαισθησίαν ἐπεκούρησαν εὐμενεῖς περιστάσεις καὶ ἀγαθὴ τῆς τύχης συνδρομή. Διανύσας δηλαδή ὁ Μαργ. Εὐαγγελίδης τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν ἐν Κων)πόλει, ἔνθα ζωηρὸν τότε ἔσφυζε τὸ αἷμα τῆς Φυλῆς, ἔλαβε μὲν πρῶτῳ πικρίας ἀφορμᾶς, ὅπως συναισθανθῇ τοῦ ἀλυτρώτου

ἔθνους τοὺς ἱερωτάτους παλμοὺς καὶ περικλείση ἐν τῇ εὐγενεῖ ψυχῇ τοὺς ἀκοιμήτους τοῦ Ἑλληνισμοῦ πόθους, ἔσχε δὲ τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταβάλῃ ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ στερεὰ καὶ ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια εὐθείας μορφώσεως καὶ ἑλληνοπρεποῦς παιδείσεως. Ἐν τῇ γεραρᾷ ἐκείνῃ Σχολῇ, τῇ φωτοβόλῳ πνευματικῇ ἐστία τῆς Ἀνατολῆς, ἐδιδάχθη ὑπὸ σοφῶν διδασκάλων νὰ ἔχη πρότυπον τοῦ βίου τὰς πράξεις τῶν ἐπιφανῶν καὶ ἐνδόξων τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν καὶ ἐνετράφη ὅλως ἐν καθαρῷ καὶ ἀκραιφνεῖ Ἑλληνισμῷ. Οὐχὶ μικρὰν δὲ ἐπὶ τὸν ὕστερον βίον ἔσχε ὁππὴν ἢ ἐν τοῖς μαθητικοῖς χρόνοις βαθεῖα σπουδὴ καὶ ἀκριβῆς γνῶσις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣν οὕτω ἀκριβῶς καὶ τελείως ἔμαθεν, ὥστε ἠδύνατο ἀκόπως νὰ στιχουργῇ ἐπικά καὶ λυρικά ποιήματα, ὅπερ σήμερον ἡμῖν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀσυγγνώστου παραμελήσεως καὶ ἀπηνουῦς παρὰ τινῶν διώξεως τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, ἐμποιεῖ ἀληθῆ κατάπληξιν. Μαθητῆς δ' ἔτι ὢν ἐξεδήλωσε ζωηρὰ καὶ θερμὰ τὰ φιλοπάτριδα συναισθήματα, διότι ἴδρυσεν ἐν Κων)πόλει τὴν Ἀδελφότητα τοῦ γενεθλίου χωρίου Μηχανιώνας ἐπικληθεῖσαν «Πρόοδον», ἣν ἠῦρυνεν ὕστερον εἰς Κυζικινὴν Ἀδελφότητα, σκοπὸν προτιθεμένην τὴν ἴδρυσιν καὶ διοργάνωσιν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κυζίκου.

Περατώσας ἐν Κων)πόλει τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ φοιτητῆς ἐνεγράφη τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἐν ἣ ἐδίδασκον κοσμοῦντες τὸ Πανεπιστήμιον ἄλλοι τε ἐπιφανεῖς καθηγηταὶ καὶ δὴ καὶ ὁ σοφὸς ἑλληνιστῆς Φίλιππος Ἰωάννου, ἐμεσουράνει δὲ τότε ἐν τῷ φιλολογικῷ στερεώματι τηλαυγῆς τοῦ Κόντου ὁ χρυσοφεγγῆς ἀστήρ. Ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου γραμματικοῦ, οὗ ἐγένετο μαθητῆς προσφιλέστατος καὶ οἰκειότατος, ἠσκήθη ἔτι μᾶλλον περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐδιδάχθη νὰ ἀπολαύῃ τῆς ὑπερόχου χάριτος καὶ τοῦ ἀμυθίτου κάλλους τοῦ ἄττικοῦ λόγου, οὗ γνώστης ἀπέβη ἀκριβῆς καὶ χειριστῆς ἀπαράμιλλος. Παρεσκευασμένος λοιπὸν ἄριστα περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν ἐπέμφθη ὑπ' εὐμούσου καὶ φιλογενοῦς ἀνδρός, τοῦ ἀοι-

δίμου Μενελάου Νεγροπόντου, συσταθείς ὑπὸ τῶν οἰκείων καθηγητῶν, εἰς Γερμανίαν, ὅπως σπουδάσῃ τὴν Φιλοσοφίαν. Ἐν τῷ τελεστηρίῳ ἐκείνῳ πάσης ἐπιστημονικῆς παιδείσεως, μάλιστα δὲ τῆς φιλοσοφικῆς, ἐμυήθη ὁ φιλόπρονος νεαρὸς Ἕλληνας τὰ δυσσύμβλητα τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς μεθόδου μυστήρια ὑπὸ τοῦ σεμνοῦ ἀρχιμύστου καὶ ἐνθέου ἱεροφάντου τῆς φιλοσόφου ἱστοριογραφίας Ἐδουάρδου Zeller, ὅστις ἐπεῖχε τῷ εὐγνώμονι μαθητῇ τὴν αὐτὴν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ θέσιν, ἣν περὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ ὁ ἰσάξιός ἐκείνου Κωνσταντῖνος Κόντος. Ὁ σοφὸς τοῦ Βερολίνου καθηγητῆς εἰμίμησε δικαίως καὶ ἠγάπησεν ἐπαξίως τὸν Ἕλληνα σπουδαστὴν, ὅστις αἰείποτε διετήρησε καὶ διατελεῖ ἔτι ζωηρὰν ἔχων καὶ προσφιλῆ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ διδασκάλου καὶ τῆς οἰκειωτάτης ἅμα καὶ ἀνυσιμωτάτης ἐκείνου ἀναστροφῆς. Ἡ διδασκαλία τοῦ Zeller ὥξυνε τὴν κριτικὴν δύναμιν καὶ ἐπόρισε τὴν γνῶσιν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀπηκριβωμένης μεθόδου τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν ἀνιχνεύσεως τῶν παντοίων φιλοσοφικῶν θεωριῶν καὶ τὴν ἀποφυγὴν συγχύσεως διαφόρων δοξασιῶν. Τῆς δ' ἐπιστημονικῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς ἐρευνητικῆς ἱκανότητος μαρτύριον κάλλιστον προήνεγκεν ὁ Μ. Εὐαγγελίδης διατριβῶν ἐν Γερμανίᾳ, ὅτε τῷ 1882 ἐξέδωκε γερμανιστὶ περισπούδαστον πραγματείαν περὶ τῶν πηγῶν τοῦ περὶ Φύσεως ἀνθρώπου βιβλίου τοῦ Νεμεσίου (Zwei Kapitel aus einer Monographie über Nemesius und seine Quellen), ἀπαρχὴν ταύτην μακρᾶς καὶ ἀξιολόγου ἐπιστημονικῆς ἐργασίας.

Ἀρτιώτατα περὶ τὴν φιλοσοφίαν συγκεκριημένος καὶ προσέτι ὀξύτατος ἐν ἑαυτῷ ἔχων τὸ κέντρον πρὸς ἐπιστημονικὴν δρασίαν καὶ φιλοεθνῆ ἐνέργειαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1883. Ἐπανῆλθεν ἐμπλεως χρηστῶν ἐλπίδων, ὅτι θὰ εὕρισκε τὸ πατριον ἔδαφος πρόσφορον εἰς ὁμαλὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν καὶ ὄρους εὐμενεῖς πρὸς ἀπερίσπαστον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀφοσίωσιν. Καὶ δὲν εἶδε μὲν εὐθὺς τὰς ἐλπίδας δικαιουμένας, διότι πολλαὶ τότε παρενεβλήθησαν δυσχέρειαί καὶ δυσκολίαι, ἀλλ' εὐθαρσῆς ὢν καὶ ἤκιστα ἐνδοτικὸς πρὸς τὰ προσκόμματα ἐξηκολούθη-

σεν εὐτολμος καὶ εὐελπις τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ φιλοσοφικὰς μελέ-
τας ἐξαγγέλλων τάδε τὰ σοφὰ καὶ βαθυγνώμονα ῥήματα. «Δὲν
πρέπει νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐπιστήμης ἐκ τῆς ἐκτιμή-
σεως, ἣν ἀπονέμει αὐτῇ ἢ καθ' ἡμᾶς γενεά, ἣτις ἀπὸ πολλοῦ κλυ-
δωνίζεται ἀνεργάτιστος καὶ ἄνευ πηδαλίου. Ἡ γνώμη αὐτῆς οὐ-
δεμίαν ἀξίωσιν ἐπὶ λογικῆς ἀξίας καὶ ἀληθείας δύναται νὰ ἐγείρη.
Αὕτη δύναται νὰ φρονῇ περὶ φιλοσοφίας ὅ,τι δήποτε, ἢ φιλο-
σοφία δ' ὅμως ἔστι καὶ θὰ διαμείνη εἰς αἰεὶ τὸ θεμέλιον πάσης
διανοήσεως καὶ πράξεως· ἐξ αὐτῆς θὰ ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τῶν
ἔθνων καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου. Τὰ θερα-
πεύοντα αὐτὴν ἔθνη θὰ ἐπιπνέωσιν αἰείποτε ἐν τῷ ἀπεράντῳ αἰῶνι,
ὡς τὸ πνεῦμα τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐπὶ τῆς ἀβύσσου, οἱ δὲ κατα-
φρονηταὶ αὐτῆς κτηνωδῶς δουλεύοντες τῇ ὕλῃ καὶ ἐξαφρανιζόμε-
νοι αἰῖστοι καὶ ἄπυστοι θὰ κεῖνται ὡς τὰ τῆς χλοερᾶς βοτάνης
θρέμματα. Ἀλλὰ μὴ ἀποβάλλωμεν τὸ θάρρος ἐκ ταύτης τῆς ἀφι-
λοσόφου τάσεως τῆς ἡμετέρας γενεᾶς. Ἡ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν
κλίσις ἔστι χαρακτήρ ἴδιος τοῖς Ἑλλησιν. «Οἱ Ἑλληνες σοφίαν
ζητοῦσιν», ἔλεγεν ὁ Πλάτων τῆς χριστιανικῆς ὑρησκείας. «Τὸ
φιλομαθὲς ἔστι τοῦ Ἑλλήνος χαρακτήρ», ἔλεγεν ὁ Παῦλος τῆς
ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. «Ἡ θεωρία τὸ ἡδιστον καὶ ἀριστον»,
ἐκήρυττεν ὁ Ἀριστοτέλης· «φιλοσοφεῖτε μᾶλλον ἢ ἀναπνεῖτε»,
ἦτο τὸ παρακείμενον καὶ τὸ ἱερὸν σύμβολον τῶν πατέρων ἡμῶν.
Ἀδύνατον νὰ ἀρνηθῇ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος τὴν φύσιν αὐτοῦ· αὐτῇ
πάλιν θ' ἀκολουθήσῃ, αὕτη δὲ καὶ μόνη θὰ σῶσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς
ἐνεστώσης βαναυσουργίας». Τοιαύτην λοιπὸν ἔχων περὶ τῆς φιλο-
σοφίας ὀρθὴν γνώμην καὶ συνειδῶς ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ ἦτο
ὑψηλὴ καὶ μεγάλη ἐξηκολούθησεν ἐνδελεχῆ τὴν ἐπιστημονικὴν
ἐργασίαν, ἧς νέος καρπὸς ὠριμώτατος ἐπεφάνη τῷ 1885 ἢ «Ἱστο-
ρία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως», ἐν ᾧ περισπουδάστῳ συγγράμ-
ματι πρῶτος αὐτὸς ἐν συνεχείᾳ διαλαμβάνει περὶ τῆς ἀναπτύξεως
τῆς γνωσιολογίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων μέχρι τοῦ
Σωκράτους. Διερευνᾷ δηλαδὴ κατὰ τὰς πηγὰς μετ' αὐστηρᾶς ἐπι-
στημονικῆς μεθόδου καὶ θαυμαστῆς ἀγχινοίας τὸν τρόπον, καθ' ὃν

οἱ φιλόσοφοι ἐκεῖνοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπιλύσωσιν ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς ὄντολογικὰς αὐτῶν ἀρχὰς τὸ σπουδαιότατον πρόβλημα τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ὁρίων τῆς γνώσεως.

Ἐν ἔτος ὕστερον, τουτέστι τῷ 1886, ἐξέδιδεν ὁ Μ. Εὐαγγελίδης τὸ «Α' τεῦχος τῶν Φιλοσοφικῶν Μελετημάτων», ἐν ᾧ περιέχονται πλείστου λόγου ἀξιαὶ φιλοσοφικαὶ μελέται καὶ πραγματεῖαι, οἷον Περὶ τῶν Ἑλλήνων προδρομῶν τοῦ Δαρβίνου, Περὶ τοῦ Ἰσλαμισμού καὶ τῆς ἐπιστήμης, Περὶ τοῦ περὶ ἀπείρου τὸ μέγεθος λόγου τοῦ Ζήνωνος. Ἡ τελευταία δ' αὕτη ἐν ἀγαστῇ χάριτι καὶ ἀμέμπτῳ ἀττικῷ λόγῳ συντεταγμένη μελέτη εἶναι πασιφρανέστατον μαρτύριον τῆς ἰσχυρᾶς διανοήσεως καὶ τῆς εὐστόχου κριτικῆς δυνάμεως τοῦ συγγραφέως. Διότι διορθῶν εὐφυῶς καὶ πειστικῶς τὸν παρὰ Σιμπλικίῳ φερόμενον λόγον τοῦ Ζήνωνος, τὸν ἀποδεικνύοντα τὰ πολλὰ ἀπειρα τὸ μέγεθος, καὶ ἐλέγχων ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ χωρίου διὰ λόγων ἰσχυρῶν καὶ ἀδιασείστων τὰς γνώμας σοφωτάτων Γερμανῶν ἐρευνητῶν, τοῦ τε Ἐγέλου, τοῦ μεγάλου ἐκεῖνου φιλοσόφου, καὶ τοῦ Riiter καὶ τοῦ Brandis καὶ τοῦ Zeller, ἀποκαθίστησι διὰ μικρᾶς μεταβολῆς τοῦ κειμένου τὸν ἀληθῆ Ζηνώνειον κατὰ τῶν πολλῶν λόγον καὶ προστίθῃσι νέον ἐν τῇ ἰστορίᾳ τῆς τοῦ Ζήνωνος φιλοσοφίας ἐπιχείρημα.

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει, ἐν ᾧ ἐδημοσιεύθησαν τὰ Φιλοσοφικὰ Μελητήματα, ἐξεδόθη καὶ ἡ Σύνοψις τῆς Φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περιληπτικὴν ἐκθεσίν τοῦ περιωνύμου Zeller, ἐν ᾧ ἔργῳ ὁ συγγραφεὺς ἀποδίδωσιν εὐστοχώτατα μᾶλλον δ' εἰπεῖν ὑπερβάλλει τὴν χάριν καὶ ἐνάργειαν τοῦ πρωτοτύπου. Οὐ μόνον δὲ ἴδια καὶ αὐτοτελῆ συγγράμματα ἐξέδιδεν ἀλλὰ καὶ παντοίας ἐπιστημονικὰς πραγματείας καὶ ἐπικαίρους πρὸς ἔθνικα ζητήματα διατριβὰς κατεχώριζεν ἐν ἐπιστημονικοῖς καὶ πολιτικοῖς περιοδικοῖς. Τοιαῦται εὐρίσκονται δαψιλεῖς ἐν τε τῇ Ἀθηνᾷ, τῷ περιοδικῷ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας, ἧς ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυριωτάτων ἰδρυτῶν καὶ σπουδαιοτάτων μελῶν, καὶ ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενῳ «Ξενοφάνει», τῷ περιοδικῷ τοῦ Μικρασιατικοῦ Συλλόγου.

Αἱ πραγματεῖαι εἶναι πολλαὶ καὶ περισπούδαστοι, συλλεγόμεναι δὲ θέλουσιν ἀποτελέσει οὐχὶ ὀλίγους τόμους.

Παράλληλος πρὸς τὴν συγγραφικὴν δρασίην ἔβαινε καὶ ἡ διδασκαλικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνδρός· διότι εὐδοκίμησας καὶ διορισθεὶς τῷ 1885 ὑφηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐδίδασκεν ἐπιμελῶς καὶ τελεσφόρως τοὺς φοιτητὰς πληρῶν παντελῶς τὸ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ οἰκείου καθηγητοῦ ἐπιγενόμενον κενόν.

Ἐξαιρετὰ λοιπὸν ἐπιστημονικὰ ἐφόδια κεκτημένος καὶ σπουδαίαν διδασκαλικὴν ἱκανότητα ἐπιδειξάμενος ἦτο ὁ μόνος ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐνδεδειγμένος πρὸς κατάληψιν τῆς κληρονομίας τῆς φιλοσοφίας. Ἀλλ' ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων παρεσκεύαζε πλείστας δυσχερείας καὶ ἐπέσειε μεγίστους κινδύνους. Εἶναι πεπρωμένον, φαίνεται, ἵνα πολλάκις ἡ τῶν χρηστῶν ἀνδρῶν ψυχικὴ δύναμις καὶ τοῦ ἠθους σεμνότης σκληρῶς δοκιμάζηται καὶ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κωλυμάτων μετρούμενη ἰσχυροτέρα καὶ περικαλλεστέρα ἀναφαίνεται. Παρερχόμεθα ὡς ἀκαίρους τῇ παρουσίᾳ ἐορτῇ τὰς πικρίας, ἃς ὑπέστη ὁ διδάσκαλος, καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς ἐκινδύνευσεν. Εἶναι ὅμως πρόδηλον καὶ καταφανὲς ποίαν ἀληθῶς ἀξίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀσχημονοῦντες καὶ τὴν θεῖαν ἀλήθειαν πρὸς τὰ προσωπικὰ πάθη συγχέοντες. Τύχη δ' ὅμως ἀγαθῇ, τὸ δίκαιον ἐπεκράτησε καὶ ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς διορίσθη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης τακτικὸς καθηγητὴς ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος. Ἐκτοτε διετέλεσε διδάσκων ἀκαταπόνητος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δίκην σεμοῦ ἱεροφάντου μυῶν τοὺς φιλομαθεῖς σπουδαστὰς τὴν θειοτάτην τῶν μαθημάτων καὶ δέσποιναν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, μέχρι οὗ ὁ ἰσχύων ἤδη ἀτυχῶς περὶ ὄριου ἡλικίας λεγόμενος νόμος ἀπεστέρησε τὸ Πανεπιστήμιον πρὸ δύο ἐτῶν τῆς γονιμωτάτης καὶ καρποφόρου διδασκαλίας τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ. Ὅτι δὲ κατὰ πάντα λόγον ὠφελιμωτάτη ὑπῆρξεν αὐτοῦ ἡ διδασκαλία, τοῦτο ἦτο ἐπακολούθημα τοῦ μεθ' οὗ ἐδίδασκεν ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῆς ἀπηκριβωμένης τῶν πραγμάτων γνώσεως καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πασῶν

τῶν περικοσμουσῶν τὸν ἄνδρα φυσικῶν καὶ ἐπικτήτων ἀρετῶν. Διότι τὸν σοφὸν ἡμῶν διδάσκαλον διακρίνει διάνοια βαθύφρων καὶ ἰσχυρά, δυναμένη εὐχερῶς νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ λεπτότατα καὶ δυσχερέστατα τῆς ἐπιστήμης ζητήματα. Γόνιμος καὶ εὖρωστος νοῦς, διαυγῆς καὶ καθαρὰ ἀντίληψις, βαθεῖα καὶ ὀρθὴ κρίσις, στερορὰ καὶ ἀσφαλῆς μνήμη, μελισταγῆς καὶ καταπλήττουσα εὐγλωττία, ἐνὶ λόγῳ πᾶσαι αἱ τῆς διανοίας ἀρεταὶ ἐν ἀγαστῷ καὶ ἐναρμονίῳ συνδυασμῷ ἐνυπάρχουσαι ἀνέδειξαν αὐτὸν εὐλόγως ὑπέροχον μὲν ἐρευνητὴν καὶ ἐξηγητὴν τῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων φιλοσοφημάτων, ἀπαράμιλλον δὲ διδάσκαλον τῆς ὑψηλῆς καὶ θειοτάτης ἀλλ' ἅμα καὶ δυσχερεστάτης ἐπιστήμης. Εἰς τὰς δυσνοήτους ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐννοίας καὶ τὰ περίπλοκα ζητήματα βαθύτατα εἰσεχώρησε καὶ ἀκριβέστατα κατενόησε καὶ κτήματα τῆς διανοίας διαρκῆ καὶ παραμόνιμα κατέστησεν. Ὅπόσον δὲ ἀκριβῶς καὶ τελείως κατεῖχε καὶ αὐτὰ τὰ δυσπρόσιτα καὶ δυσχερέστατα τῆς φιλοσοφίας ζητήματα, γίνεται εὐδὴλον ἐκ τῆς σαφεστάτης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ παραστάσεως καὶ τοῦ ζωηροτάτου εἰκονισμοῦ. Διότι προδήλως ἐκεῖνά τις μόνον δύναται ὀρθῶς νὰ παραστήσῃ καὶ ἀκριβῶς διατυπώσῃ, ἅτινα αὐτὸς παντελῶς κατανοεῖ καὶ ἐπίσταται. Ἐν τούτῳ δὲ κατ' ἐξοχὴν κεῖται ἡ ἀπαράμιλλος τοῦ ἀνδρὸς δύναμις καὶ δυσέφικτος ἰκανότης τὰ δυσσύμβλητα ὡς τὰ πολλὰ τῆς φιλοσοφίας ζητήματα, ἅτινα τέως ἀσαφῶς διατυπούμενα καὶ σκοτεινῶς παριστάμενα ἐνεποίουν τοῖς ἀκροαταῖς τὴν δυσφορίαν καὶ τὴν ἐντεῦθεν οὐχὶ σπανίως προιοῦσαν ἀδιαφορίαν, τὰ ζητήματα ταῦτα μετὰ τόσης ἐναργείας καὶ σαφηνείας, ὑπερόχου χάριτος καὶ ποιητικῆς εὐμελείας ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν ἐξετίθεντο, ὥστε νὰ νοῶσιν αὐτὰ καὶ οἱ ὅλως ἀπάρασκευοι τῶν ἀκροατῶν καὶ οἱ οὐχὶ οἰκείως ἔτι πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἐννοίας ἔχοντες νέοι σπουδασταί. Εἰς τοῦτο σφόδρα συνεβάλλετο καὶ ἡ ὡς θεῖον δῶρον προσυπάρχουσα τῷ ἀνδρὶ τοσαύτη τοῦ λόγου εὖροια καὶ χάρις, ὅση πάνυ ὀλίγοις ὑπὸ τῆς φύσεως ἐδόθη. Φωνὴ εὐηχος καὶ ἤχηρά, ἀπαγγελία εὐκρινῆς καὶ περιπαθῆς, λέξις ἀπηκριβωμένη καὶ εὐθὺ εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας.

ἄγουσα ἐφείλκοντο θαυμαστὸν ὅσον τοὺς ἄκροατὰς καὶ οἶονεὶ δεδουμένους ἀνύψουν εἰς τὰ ὑπὲρ τόπον καὶ χρόνον ἠρμένα νοερὰ βασίλεια. Τὴν μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ θεσπεσίαν τοῦ διδασκάλου δύναμιν συνησθάνοντο μάλιστα οἱ νεόμυστοι τῆς φιλολογίας φοιτηταί, οἵτινες ὑπὸ τῆς θελκτικῆς καὶ ἐπαγωγοῦ διδασκαλίας κατακηλούμενοι καὶ ἐκ τῶν χειλέων τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ ἐκκρεμάμενοι κατενόουν εὐθύς, ὡς ἀληθῶς, τὴν γοητείαν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἀξίαν τῆς μητρὸς τῶν ἐπιστημῶν. Ποσάκις οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δὲν ἔμακαρίσαμεν ἡμᾶς αὐτούς, ὅτι τοιούτου κατὰ θεῖαν μοῖραν ἐτύχομεν διδασκάλου, ὑφ' οὗ χειραγωγηθέντες ἠδυνήθημεν νὰ προσπελάσωμεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν διανόησιν τῶν τε προγόνων καὶ τῶν ἐκείνοις ἐπακολουθησάντων νεωτέρων φιλοσόφων. Ὡς θείας ὄντως πανδαισίας ἀπέλαυον οἱ τὴν αἴθουσαν τῆς παραδόσεως πληροῦντες πασῶν τῶν Σχολῶν φοιτηταὶ καὶ πολυάριθμοι ἄλλοι λόγιοι τῆς ἐπιχαρίτου καὶ σοφῆς διδασκαλίας, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ὁμαλωτέρων ἐπὶ τὰ συνθετώτερα καὶ δυσκολώτερα χωροῦσα δὲν παρεῖχεν ἀπλῶς πληθὺν κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων νοημάτων, ἀλλὰ σειρὰν ἐννοιῶν ἀλληλουχουμένην καὶ ἐνιαῖόν τι ὅλον καὶ μεθοδικὸν ἀπαρτίζουσαν. Τοιαύτη ἐπαγωγικὴ καὶ εὐμέθοδος ἀκαδημεικὴ διδασκαλία ἦτο εὐλόγον ὅτι ἀδιάπτωτον τὴν προσοχὴν τῶν ἄκροατῶν συνεῖχε καὶ σφοδρὰν τὴν πρὸς αὐτοτελεῆ διανόησιν ὁρμὴν διήγειρε. Βαθύτατα δὲ συναισθανόμενοι τὴν ἕξ οὕτω σοφῆς καὶ θελκτικῆς διδασκαλίας προσγιγνομένην ὠφέλειαν οἱ παμπληθεῖς ἄκροαταὶ ἀπήρχοντο πολλῶ βελτίους ἑαυτῶν πλήρεις μὲν θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν οὐρανίαν καὶ φωτοβόλον ἐπιστήμην, τὴν διαπτύσσουσαν τὰ βαθυγνώμονα τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν διδάγματα, ἔμπλεοι δὲ τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις ἦτο δεξιότατος ἐρμηνευτῆς καὶ ἀπαράμιλλος διαφωτιστῆς τῶν ὑψηλῶν διανοημάτων καὶ θαυμασίων φιλοσοφημάτων. Ἄλλ' ἢ τιμὴ αὕτη καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν φοιτητῶν ταχέως μετεβάλλετο εἰς ἀληθῆ λατρείαν, καθορώντων τὸν θερμὸν καὶ ἀδιάλειπτον τοῦ διδασκάλου πρὸς ἐπίδοσιν αὐτῶν ζῆλον καὶ τὴν πατρικὴν στοργήν. Διότι

ὁ εὐγενὴς καὶ φιλανθρωποτάτων συναισθημάτων ἐμφορούμενος σοφὸς καθηγητὴς δὲν ἤρκειτο εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἔδρας διδασκαλίαν ἀλλὰ καὶ κατ' ἰδίαν εὐπρόσιτος ἀείποτε τοῖς πᾶσιν ὧν προθύμως καὶ μετὰ χαρᾶς ἐβοήθει τοὺς ἀπορίαν τινὰ ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν θεμάτων ἔχοντας φοιτητὰς καὶ παρεῖχεν αὐτοῖς διὰ τῆς εὐρυτάτης παιδείας καὶ σπανίας πολυμαθείας ἄμεσον καὶ ταχεῖαν τὴν λύσιν τῶν ἐκάστοτε προβαλλομένων ζητημάτων. Πρὸς τοὺς προσερχομένους πρὸς αὐτὸν πατρικῶς προσεφέρετο καὶ οἰκειότατα διελέγετο περὶ παντοίων ἐπιστημονικῶν καὶ ἔθνικῶν ζητημάτων καὶ ἐν πάσῃ διαλέξει ἀρίδην καὶ καταφανῆς ἐγένετο ἔνθεν μὲν ἡ τῆ πολυμαθείᾳ προσυπάρχουσα βαθύνοια καὶ κριτικὴ δύναμις, ἔνθεν δὲ ἡ θερμοτάτη φιλογένεια καὶ ἔνθεος φιλάλληλία. Ἡ ἐν πάσῃ ὁμιλίᾳ ἐπανθοῦσα προσήνεια καὶ ἀγαθότης, μελιχιότης καὶ εὐπροσηγορία, εὐγένεια καὶ φιλανθρωπία, ἀπλότης καὶ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴ ἐγοήτευον εὐθύς καὶ ἐδέσμευον ὄλως τὸν ἐπισκέπτην καὶ κατέλειπον τῆ ψυχῇ ἄληστον τὴν παρὰ τῷ διδασκάλῳ διατριβήν, ἐξ ἧς εὐγνώμων ἀπήρχετο ἕκαστος πλεῖστα κομίζων καὶ σπουδαιότατα διδάγματα. Ὁ ἐκ τῆς ἀκαδημεικῆς διδασκαλίας ἢ τῆς κατ' ἰδίαν μετὰ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ ἀναστροφῆς ἀπερχόμενος ἐθαύμαζε πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῖς περικοσμοῦσι τὸν ἄνδρα προτερήμασι καὶ τὴν περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιδόσεως καὶ προκοπῆς τοῦ σπουδαστοῦ σύντονον μέριμναν καὶ ἀδικάλειπον αὐτοῦ φροντίδα. Διότι καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ οὐδέποτε ἐπαύετο παρορμῶν τοὺς νέους ἐπὶ τὴν ἐνδελεχῆ καὶ ἀκριβῆ μελέτην τῆς φιλοσοφίας, μάλιστα δὲ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων φιλοσοφημάτων καὶ ταύτην ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν γινομένην. Εἶχε δηλαδὴ τὴν πάνυ ὀρθὴν γνώμην καὶ ταύτην ἐμφαντικῶς ἐξῆρεν, ὅτι ἐκ μόνης τῆς φιλολογικῆς διακριβώσεως καὶ τελείας κατανοήσεως τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων δυνάμεθα νὰ προέλθωμεν εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τῶν δαιμονίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ὡς τηλαγεῖς ἀστέρες ἐν τῷ πνευματικῷ τῆς Ἑλλάδος στερεώματι διαλάμπαντες πᾶσαν τοῦ ἐπιστητοῦ τὴν χώραν κατηύγασαν. Τοι-

αὐτα δὲ παραινῶν καὶ συμβουλεύων ἀπέτρεπε τοὺς φιλομαθεῖς νέους ἀπὸ τῆς ἀταλαιπώρου καὶ ἀβασανίστου ἀλλοτριῶν γνώμων παραδοχῆς καὶ τῆς τυφλῆς εἰς ξένα συγγράμματα πίστεως, ἧτις οὐχὶ σπανίως δύναται νὰ παρασύρῃ εἰς πλημμελῆ καὶ ἡμαρτημένα συμπεράσματα. Διότι προσφυῶς καὶ εὐστόχως ὑπεδείκνυεν ὅτι ἄλλοεθνεῖς ἐπιστήμονες, σοφοὶ ἄλλως ὄντες, οὐχὶ ὀρθῶς οὐδὲ κατ' ἑλληνικὸν τρόπον ἐπιλαμβάνονται τῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν ἀναγομένων συστημάτων, ἀλλὰ νεωτέρων διανοημάτων ἐχόμενοι καὶ ὑπὸ μεταγενεστέρων δοξασμάτων παραγόμενοι ὑποβάλλουσιν ἐνίοτε εἰς τὰς παλαιὰς νεωτέρας θεωρίας ἢ καὶ ἰδίας αὐτῶν εἰκοτολογίας. Παρεκελεύετο λοιπὸν ὅπως πάσης ἐξαρτήσεως ἐν τῇ διατυπώσει ἐκάστου ἀρχαίου φιλοσοφήματος ἀπολυόμενοι ἀρῶμεθα εἰδήσεις ἀμέσως ἐξ αὐτῶν τῶν προγονικῶν κειμηλίων καὶ κατὰ ταύτας δοκιμάζωμεν τὰς παντοίας τῶν νεωτέρων δοξασίας, τὰς εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν τυχὸν ὑπαρχόντων κενῶν συντεινούσας ἢ τὴν διασάφησιν τῶν σκοτεινῶν μερῶν ἀποσκοπούσας. Εὐδὴλον δὲ καὶ συμφανὲς ὅτι ὁ τὴν ὀρθὴν ταύτην μέθοδον μετερχόμενος οὐ μόνον προσκτᾶται γνώσιν τῆς ἀθανάτου ἡμῶν γλώσσης ἀλλὰ καὶ ταχέως ἐθίζεται, ὅπως διανοῆται ἐλευθέρως καὶ κρίνῃ ὀρθῶς καὶ ἴδια τοῦ νοῦ προϊόντα παράγῃ.

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα παρέχων πρόσφορα καὶ ἀνυσιμώτατα διδάγματα καὶ ἀόκνως τὴν ἐπιστημονικὴν ὑποδεικνύων μέθοδον ἐχειραγῶγει συντόμως καὶ προῆγε διηνεκῶς τοὺς σπουδαστὰς εἰς αὐτενέργειαν καὶ ἐλευθέραν τῆς κρίσεως κίνησιν. Ὅπόσον δὲ γόνιμος καὶ τελεσφόρος ἀπέβαινε ἡ τοιαύτη ἐμβριθῆς καὶ ἐνθουσιώδης διδασκαλία, ἀρίδηλον ἐγένετο ἐκ τῶν ἐν τῷ φιλοσοφικῷ φροντιστηρίῳ ἐπιδεικνυομένων ἐκάστοτε ἀξιολόγων πραγματειῶν, αἷς οἱ τῶν φοιτητῶν ἐπιμελέστεροι, ὑποδεικνύοντος τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, παρεσκεύαζον. Ἐν τῷ εὐδοκίμως καὶ λαμπρῶς λειτουργοῦντι φιλοσοφικῷ φροντιστηρίῳ ἐκρατύνετο τῶν νεομύστων τῆς θείας ἐπιστήμης ἡ διάνοια καὶ εὐγενῆς ἐγεννᾶτο ἡ περὶ τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας ἀμιλλα, σφοδρὸς διηγείρετο ὁ πόθος πρὸς

σύντονον μελέτην καὶ ἀκριβῆ τῶν παντοίων φιλοσοφημάτων κατανόησιν καὶ ὅξυ κατελείπετο κέντρον ταῖς ψυχαῖς τῶν φιλομαθῶν πρὸς τελείαν ἐπιστημονικὴν συγκρότησιν καὶ παραγωγὴν σπουδαίων καὶ βριθῶν ἐχόντων ἐπιστημονικῶν ἔργων. Ὅντως δὲ ἀξιόλογοι πραγματεῖαι φιλοπόνων μαθητῶν τοῦ γεραροῦ καθηγητοῦ ἐπλούτισαν τὴν πενιχρὰν ἡμῶν φιλοσοφικὴν φιλολογίαν καὶ παρέχουσι τὴν ἐλπίδα ὅτι οὐκ εἰς μακρὰν ἀφθόνως θὰ ἀρδευθῆ καὶ γόνιμον θὰ ἀποβῆ τὸ ὑπὸ δυσμενῶν περιστάσεων καταστὰν αὐχμηρὸν νεώτερον ἐπιστημονικὸν πεδίον.

Οὐχ ἥττον σπουδαία καὶ πολλοῦ λόγου ἀξία τυγχάνει οὕσα ἢ διὰ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἐπιστημονικὴ δρᾶσις τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου. Ἡ ἐκ τῆς γλαφυρᾶς καὶ ἀριστοτεχνικῆς αὐτοῦ γραφίδος προσγιγνομένη τοῖς φοιτηταῖς καὶ ἄλλοις λογίοις ὠφέλεια ἦτο οὕτω μεγάλη, ὅπως καὶ ἡ ἀπὸ τῆς διὰ στόματος διδασκαλίας προκύπτουσα. Δαμιλῆ εἶναι καὶ ὑπέροχα τῆς ἀριστοτόκου καὶ γονιμωτάτης αὐτοῦ διανοίας τὰ γραπτὰ προϊόντα· διότι αἱ πρόσθεν μνημονευθεῖσαι συγγραφαὶ καὶ μελέται, ἔτι δὲ οἱ πολυάριθμοι πανηγυρικοὶ καὶ ἐθνικοὶ λόγοι καὶ αἱ κριτικαὶ καὶ εἰσηγητικαὶ ἐκθέσεις, μαρτυροῦσι σαφέστατα καὶ ἐμφαίνουσιν ἐναργέστατα τὸν βαθύνουν ἐπιστήμονα, τὸν ἐμβριθῆ συγγραφέα, τὸν δεξιότατον τοῦ καλάμου χειριστήν. Ἄλλ' οἷονεὶ χρυσῆ κορωνίς καὶ ἀέτωμα κάλλιστον ἐπίκειται τοῦ σεμνοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς συγγραφικοῦ οἰκοδομήματος ἢ διεξοδικῆ ἱστορία τῆς καθόλου φιλοσοφίας, ἧς καίπερ πρὸ πολλῶν ἐτῶν συντελεσθείσης εἶναι ἐκδεδομένον—διὰ λόγους ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεως τοῦ συγγραφέως—μόνον τὸ πρῶτον μέρος, τὸ περιέχον τὰ ἀρχαιότατα τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφήματα μέχρι τοῦ Πλάτωνος. Πάντως τὸ ὅλον ἔργον θὰ εἶχε προέλθει εἰς φῶς, ἂν ἐπεδεικνύετο, ὡς ὄφειλεν, ὑφ' ἡμῶν τῶν ἐπὶ πατραγαθία δικαίως σεμνυνομένων νεωτέρων Ἑλλήνων μείζων πρὸς τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα προσοχὴ καὶ ἐξεδηλοῦτο ἢ προσήκουσα τιμὴ πρὸς τὴν ὑψίστην καὶ θειοτάτην ἐκείνην ἐπιστήμην, ἣν οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὴν αἰδίων τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ χώραν ἐξαορθέντες ἀθάνατον μὲν καὶ ἀφθιτον

ἔδημιούργησαν θαυμαστὴν δὲ καὶ ἔκπαλγον ἀπετύπωσαν. Ἄλλ' εἰ καὶ ὅλη ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος διεξοδικὴ καὶ περισπούδαστος συγγραφή δὲν προηνέχθη εἰς φῶς, ὅμως τὰ ἤδη ἐκδεδομένα αὐτῷ ἐπιστημονικὰ ἔργα, ἔτι δὲ αἱ πολυάριθμοι διαλέξεις καὶ οἱ ῥητορικοὶ λόγοι πρόκεινται μνημεῖα ἀθάνατα θαυμαστῆς βαθυνοίας, ὀξυτάτης κρίσεως, ἀγαστῆς μεθοδικότητος, ἐξαιρέτου καὶ δυσεφίκτου γλαφυρίας καὶ καλλιρρημοσύνης. Ὁ ἀνὰ χειρὸς λαβὼν ἔργον τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς καὶ μίαν μόνην σελίδα διελθὼν θαυμάζει μεγάλως τὴν λογικὴν τῶν ἐννοιῶν συνάφειαν καὶ ἄρρηκτον τῶν διανοημάτων ἀλληλουχίαν. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν σεμνὴν τῶν συγγραφεῶν ὑπόθεσιν εἶναι ἡ τοῦ βαθέος γνώστου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀμεμπτος καὶ ἀκριβῆς διατύπωσις. Αἱ λέξεις δηλαδὴ πᾶσαι, δι' ὧν ὡς διὰ χρυσῆς κρόκης τεχνηέντως ὑφαίνει τὸν λόγον, εἰσὶν ἐπιμελῶς ἐκλελεγμένα καὶ προσφυῶς ἠύρημένα καὶ ὡς διαυγεῖς καὶ διαφανεῖς κρύσταλλοι ὑποφαίνουσι τὰ ἀδρᾶ καὶ βαθυγνώμονα διανοήματα· ἡ δὲ ἔντεχνος καὶ καλλιτεχνικὴ αὐτῶν συμπλοκὴ καὶ διάταξις ἀπαρτίζουσι τὰς συμμέτρους ἐκείνας καὶ εὐρύθμους προτάσεις, αἵτινες ὡς οὐρανία τις ἁρμονία προσπίπτουσαι θέλγουσι καὶ κηλοῦσι τὴν ἀκοήν, ἐπιμαρτυροῦσαι τὸ θεῖον καὶ ἀφθιτον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κάλλος. Ἄλλ' ἡ ἄκρα τοῦ ἀνδρὸς φιλολογικὴ μόρφωσις δὲν ἐμφαίνεται μόνον ἐν τῷ γλυπτῷ καὶ τορνευτῷ τοῦ λόγου σχηματισμῷ, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐν τῇ θεραπείᾳ καὶ προαγωγῇ τῆς παρ' ἡμῖν φιλοσοφικῆς γλώσσης τῆς ἀκριβῶς καὶ ἑλληνοπρεπῶς ἐκφραζούσης νεώτερα διανοήματα. Πάντως δὲν ἀγνοοῦσιν οἱ καὶ ἀκροθιγῶς μόνον ἀνράμενοι τῆς τῶν νεωτέρων χρόνων φιλοσοφίας ὅτι ἡ τῷ χρόνῳ ἐπιγενομένη ἀνέλιξις τῆς ἐπιστήμης καὶ τὰ κατὰ τὴν 18ην καὶ 19ην ἑκατονταετηρίδα ραγδαίως διαδεξάμενα ἀλληλα ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ φιλοσοφικὰ συστήματα προσεπόρισαν, ὡς εἶκός, πλοῦτον ἐννοιῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ὄρων· τούτων ἡ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ὀρθὴ καὶ ἀκριβῆς ἀπόδοσις δὲν εἶναι πρᾶγμα εὐχερὲς οὐδ' ἔργον τοῦ τυχόντος. Ὅπόσον δὲ δύσκολος τυγχάνει οὕσα ἡ ὀρθὴ μεταγλώττισις, μηνύει ἡ ὑπὸ πολλῶν λογίων συχνὴ χρῆσις σφαλερῶν καὶ

παρασήμεων λέξεων, ἅς ἢ αὐτοὶ ἐπλασαν ἢ ὑπ' ἄλλων πλασθεύσας περεδέξαντο ἤκιστα προσέχοντες, ἂν τὰ ποιηθέντα ὀνόματα ἔχουσιν ὄντως ἑλληνικὴν ὑφὴν ἢ ἂν δύνωνται νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τοὺς τύπους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐπεὶ ὁ τῆς θείας γλώσσης ἐμπειρότατος καθηγητὴς ἡμῶν προσεῖχεν αἰεὶ τὸν νοῦν καὶ ἐποίει τοὺς μαθητὰς προσεκτικούς εἰς τὸν σχηματισμὸν φιλοσοφικῶν ὄρων διδάσκων ὅτι δὲν πρέπει εἰκῆ καὶ ἀβασανίστως νὰ παραλαμβάνωμεν ἢ πλάττωμεν λέξεις ἀλλ' ὅτι ὀφείλομεν πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἐκάστοτε προσπιπτούσης ἐννοίας πρῶτον νὰ ἐξετάζωμεν, ἂν ἅπαντ' ἀ κατάλληλον ὄνομα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν ἂν δὲ τοῦτο μὴ συμβαίῃ, τότε νὰ δημιουργῶμεν νέον ὄνομα τοιοῦτον, ὅπερ δὲν θὰ φαίνεται ἐπίσακτον καὶ ἀνελληνιστον οὐδὲ θὰ ὄσῃ βαρβαρισμοῦ καὶ ξενισμοῦ, ἀλλὰ θὰ ἦ σύμφωνον πρὸς τοὺς τύπους καὶ κανόνας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παρεμφερὲς πρὸς ἄλλα ἑλληνικὰ ὀνόματα, τουτέστι τοιοῦτον, οἷον καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι ἠδύναντο νὰ δημιουργήσωσιν. Ὅπόσον δ' εὐστόχοι καὶ ἐκφραστικαὶ λέξεις δύνανται χάριν νεωτέρων διανοημάτων νὰ σχηματίζωνται ὀρθῶς ὑπὸ τῶν οἰκείως ἐχόντων πρὸς τὴν ἀθάνατον γλῶσσαν, μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν ὄρων, οὓς ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς εἰσηγήσατο.

Τὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην προσενεχθεῖσαν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς ἄλλας πάσας ἀρετὰς τοῦ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου προσηκόντως τιμῶντες οἱ καθηγηταὶ τοῦ ἀνωτάτου τοῦδε Πανδιδακτηρίου ἐξελέξαν αὐτὸν Πρύτανιν εἰς τὸ ἀκαδημεικὸν ἔτος 1920—1921.

Τὶ δὲ νὰ εἴπη τις περὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῷ εἰτέρῳ ἐκείνῳ πεδίῳ, ἐν ᾧ περὶ οὐχ ἦττον μοχθήσας ἐπὶ ἡμισυν καὶ ἐπέκεινα αἰῶνα ἐνεφάνισε καρποὺς ἀδροτάτους καὶ ἀγλαωτάτους; Λέγω τοὺς συνεχεῖς ὑπὲρ τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ ἀθλοῦς, τοὺς ἀτρύτους ὑπὲρ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πόνοους. Ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἔτι ἡλικίας συναισθανθεὶς τοῦ ὄλου Γένους τοὺς ἰσχυροτάτους παλλομοὺς καὶ ἐγκλείσας ἐν τῇ φιλοπάτριδι αὐτοῦ ψυχῇ τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη

ἀφωσίωσεν ἕκτοτε ἑαυτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ πραγμάτων αὐτῶν καὶ κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ τόσα ἔργα, ὅσα οὐδεὶς νὰ ἐπιδείξῃ δύναται. Ἡ δὲ ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θὰ ἀναγράψῃ τὸ ὄνομα τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν διδασκάλου χρυσοῖς καὶ ἀνεξιτήλοις γράμμασι δι' ὅσα ὑπὲρ τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ μοχθῶν ἀδιαλείπτως δι' ὅλου τοῦ βίου ὑπερφυῆ καὶ θαυμαστά ἐπετέλεσεν. Ἐννοίαν δέ τινα τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ἀτιμῆτων ὑπηρεσιῶν τοῦ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου δύναται νὰ παράσχῃ ἡ ἔθνωφελὴς δραῖσις τοῦ Μικρασιατικοῦ Συλλόγου.

Εἰς τὸν Σύλλογον τοῦτον κατώρθωσε διὰ διηνεκοῦς καὶ ὑπερανθρώπου ἐργασίας, εἰς ἣν ἑκάστοτε ἐπεκούρουν προθύμως ἱκανοὶ καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες, νὰ συναγάγῃ ὡς εἰς φωτεινοτάτην ἑστίαν πᾶσαν εἶδησιν εἰς τὰς παντοειδεῖς ἀνάγκας παντὸς τόπου μέχρι καὶ τῶν μικροτάτων χωρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀναφερομένην. Οὕτω δὲ κατέστησε τὸν Σύλλογον κάτοπτρον καθαρώτατον ὕλης τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως τῆς χώρας ἐκείνης, δυνάμενον νὰ παρέχῃ πολλάκις εἰς τὸ ἐπίσημον Κράτος ἀναγκαιοτάτας πληροφορίας καὶ νὰ διαφωτίζῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν περὶ μεγίστων καὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων. Οὗ μόνον δ' ἐγίνωσκε πάντοτε τὰς ἑκάστοτε Μικρασιατικὰς ἀνάγκας ἀκριβέστατα, ἀλλὰ καὶ ἐφρόντιζε νὰ θεραπεύῃ αὐτὰς συντονώτατα. Σύμβολον ἔχων τῆς ἔθνωφελοῦς ἐργασίας ἱερώτατον τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κατώρθωσεν, ὅπως δι' ἐξευρέσεως τῶν ἀναγκαίων πόρων ἐκπαιδεύονται κατ' ἔτος ἱκανοὶ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας νέοι, ἵνα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα ἐπανερχόμενοι καθίστανται τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διδάσκαλοι, τοῦ θείου λόγου κήρυκες καὶ τῶν ἰδανικῶν τοῦ Γένους καλλιεργηταί. Πρὸς ἀνυσιμωτέραν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου ἐπίτευξιν πᾶσαν φροντίδα κατέβαλε καὶ μετὰ πολλοὺς μόχθους τέλος ἐπέτυχεν, ὅπως ἰδρυθῆ ἱεροδιδασκαλεῖον, ὅπερ εὐδοκιμώτατα λειτουργήσαν ἀπέβη φυτῶριον ἀρίστων ἱερέων καὶ διδασκάλων. Οὗτοι μετέβαινον εἰς τὰς

διαφόρους κοινότητας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ καθίσταντο ὑπέρ-
μαχοι τῆς τῶν πατέρων θρησκείας, ἐδίδασκον τὰ ἑλληνικὰ γράμ-
ματα καὶ ἐκράτυνον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα. Εἰς τοὺς αἰτούτους λοι-
πὸν κόπους καὶ τὰς ἀενάους φροντίδας τοῦ γεραροῦ διδασκάλου
ὑφείλεται τὸ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετηρήθη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ
ἀλώβητος καὶ ἐξηκολούθει ἐπιμελῶς μέχρι τέλους νὰ διδάσκηται.
Αὐτὸς ἦτο ὁ προσιάτης καὶ κηδεμὼν παντὸς Μικρασιάτου εἰς
Ἀθήνας ἔρχομένου καὶ βιοποριστικὸν ἔργον ἐπιζητοῦντος· αὐτὸς
ὁ ἀντιλήπτωρ παντὸς δυστυχοῦς καὶ ἐπικουρίαν προσαιτοῦντος·
αὐτὸς ὁ χάριν ἐθνικῶν σκοπῶν τὰς ἀλυτρώπους χώρας ἐπισκε-
πτόμενος, ὁ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐργαζόμενος καὶ
αὐτὰς ἔτι τὰς οἰκογενειακὰς ὑποθέσεις ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τιθέμε-
νος. Συνελόντι δ' εἰπεῖν ὁ Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης ὑπῆρξεν ἐν
τῷ ἐθνικῷ ἐργαστηρίῳ ὁ ἀκαταπόνητος καὶ ἀπαράμιλλος ἐργά-
της, ὅστις ἐσφυρηλάτησε χαλυβδίνην καὶ ἀκαμπτον τὴν Μικρα-
σιάτιδα ψυχὴν καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἱκανήν, ὅπως καρτερῇ καὶ
μὴ ἀπογινώσκη πρὸς τὰ ἰσχυρὰ καὶ ἀπειροπληθῆ ἐμποδίσματα,
ὅπως μὴ καταβάλληται ὑπὸ τῶν μυρίων δυσχερειῶν καὶ τῶν ἀν-
τιξόων περιστάσεων, ἀλλὰ ἐμμένῃ σταθερὰ καὶ ἀδιάσειστος ἐν
τῇ πατρῴᾳ πίστει καὶ εὐσεβείᾳ καὶ ταῖς ἱστορικαῖς παραδόσεσι
προσδοκῶσα εὐελπὶς τὴν ποθητὴν τῆς λυτρώσεως ἡμέραν. Καὶ
ἦλθεν ἡ ποθητὴ ἡμέρα καὶ ἡ πολυφίλητος Ἰωνία, ἡ μήτηρ τῆς
ποιήσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, εἶδε
περιχαρῆς ἀνατέλλουσαν τὴν λαμπρὰν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ
ἀνδρεία τοῦ στρατοῦ καὶ τὸ πολύτιμον αἷμα τῶν ἐκλεκτῶν τέκ-
νων τῆς Ἑλλάδος ἠλευθέρου τὴν παλαιάφατον χώραν. Οὐδενὸς
Ἑλληνος ἡ καρδιά ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος ἐπὶ τῇ ἐπιτεύ-
ξει τοιούτων κοτορθωμάτων, ὅποια ἀνύψουν τὸ μεγαλῶνυμον
Ἕθνος εἰς τὴν πάλαι τιμὴν καὶ εὐκλειαν καὶ σχεδὸν ἀποκαθίστων
τῆς προνομιούχου ἡμῶν Φυλῆς τὴν περιπόθητον ἐνότητα. Ἀλλ'
οὐδενὸς ὅμως ἡ καρδιά ἠδύνατο καὶ ἐδικαιοῦτο νὰ σκιρτᾷ τόσον
τὰ σκιρτήματα τῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, ὅσον ἡ καρδιά ἐκεί-
νου, ὅστις ἐκ παιδικῆς ἡλικίας εἰργάσθη καὶ ἔζη μόνον χάριν τοῦ

ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ. Ὅτε δὲ τὸ συνέδριον τῶν νικητῶν Συμμάχων τῶν διακηρυττόντων μεγαλοστόμως ὅτι ἀγωνίζονται μετ' ἐθελουσιᾶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν λαῶν ἔμελλε νὰ διαγράψῃ τὰ ὄρια καὶ ἀπονείμῃ, ὡς ἐπιστεύομεν, ἑκάστῳ ἔθνει τὸ δίκαιον, τότε δὴ τότε ὁ φιλογενέστατος καὶ ἐνθουσιώδης ἡμῶν διδάσκαλος πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ὡς καλλιφεγγεῖς ἀκτῖνας εἰς μίαν αἰγλήεσαν καὶ φωτοβόλον ἑστίαν συνεκέντρωσε. Πᾶσαν ἐποιήσατο σπουδὴν καὶ πάντα ἐπόνησε πόνον, ὅπως καταδείξῃ ἑναργῶς εἰς τοὺς ὑπὲρ τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων τῆς Ἐλευθερίας ἀρχῶν προσποιουμένους ὅτι ἀγωνίζονται Συμμάχους, οἷα καὶ ἠλίκα ἦσαν τοῦ πολύτλαντος Ἑλληνισμοῦ τὰ ἀπαράγραπτα δίκαια, τὰ ὑπὸ τρισχιλιετοῦς ἱστορίας καὶ ἀμυθῆτων παθημάτων καὶ εὐγενῶν ἀγώνων περιτράνως μαρτυρούμενα. Καὶ εἰργάζετο ἀκαταπόνητος ἡμέρας καὶ νύκτας ὁ βαθὺς τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων γνώστης σοφὸς καθηγητὴς καὶ πρόεδρος πολλῶν Συλλόγων καὶ τῆς Κοινῆς τῶν ἀλυτρώτων ἐπιτροπείας, ὅπως ἐπικουρῇ τῷ ἔργῳ τῆς Κυβερνήσεως καὶ διαλαλῇ εἰς τοὺς ὑποτιθεμένους δικαίους καὶ ἀπροκαταλήπτους κριτὰς τὰ ἀδιάσειστα τοῦ Ἑλληνισμοῦ δίκαια. Ἐκπρεπὲς καὶ ἔκπαγλον μνημεῖον συνηγορίας τῶν ἑλληνικῶν δικαίων καὶ σοφῆ ὑπόμνησις τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πολυάθλων καὶ καλλινίκων ἀγώνων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πρόκειται τὸ ἐν καιρῷ εἰς τόμον ἐκδοθὲν καὶ πανταχόσε τοῦ ἡμερωμένου κόσμου διαδοθὲν «Ἐπόμνημα περὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ παθημάτων τῶν ἑστιῶν τοῦ πολιτισμοῦ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Θράκης». Ἐν τούτῳ ὁ τῆς πατρίου τε καὶ τῆς καθολικῆς ἱστορίας βαθὺς ἐρευνητὴς καὶ κράτιστος γνώστης διδάσκει τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ ὑπομιμνήσκει τοὺς γινώσκοντας ὅτι ἡ Μικρὰ Ἀσία ὑπῆρξεν ἡ γενέτειρα τοῦ ἀγλαομόρμου Ἑλληνισμοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἡ κοιτὶς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἑξανθρωπισμοῦ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι ἡ παντὸς εὐγενοῦς καὶ ὑψηλοῦ μήτηρ καὶ τροφὸς εὐκλεῆς αὕτη χώρα ἐγέννησε τὸν Ὅμηρον καὶ τὸ μέγα τῶν ἄλλων ποιητῶν πλῆθος καὶ ἐξέθρεψε τὸν Θαλῆν καὶ

τὴν σεμνὴν τῶν λοιπῶν φιλοσόφων χορείαν, οἵτινες ἐγένοντο πρόδρομοι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ παρασκευασταὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερώσεως καὶ παιδείας. Οὐ μόνον δὲ ἐξαίρετος δημιουργὸς τῆς ἡμερώσεως καὶ ἀνυψώσεως τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο ἡ Μικρασιατὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους μοῖρα ἀλλὰ καὶ μακραίωνας ἀγῶνας ἠγωνίσαστο κατὰ βαρβάρων λαῶν πρὸς σωτηρίαν τοῦ δημιουργηθέντος τούτου καὶ ἐπικοσμηθέντος πολιτισμοῦ. Ἡ αὐτὴ χώρα ἐπρωτοστάτησεν ἀκάματος διὰ δαψιλεστάτης ὑλικῆς τε καὶ διανοητικῆς συμβολῆς εἰς τὴν ἐπὶ δέκα αἰῶνας πάλιν, ἦν κατὰ βαρβάρων ἐπιδρομῶν διεξήγαγε καὶ παλαίους ἀνυπολόγιστον ὑπηρεσίαν προσήνεγκε πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ἀπειλουμένης ἐκ βαρβαρώσεως τῆς Εὐρώπης ἡ πολυπαθὴς ἡμῶν Βυζαντιακὴ αὐτοκρατορία.

Ἐξωγράφει διὰ χροστῆρος καλλιτεχνικοῦ τῶν Τούρκων τὰς βιαιοπραγίας καὶ ἀθιμιουργίας, τὰς μυσαρότητας καὶ βδελυγμίας καὶ ἐδείκνυεν ὅτι τοιαύτη κοινωνία βαρβάρων ἔπρεπε μὲν εἰς ἀβύσσους ὀλεθροποιούσας ἀμελλητὶ νὰ κρημνισθῆ, ἦτο δὲ σκληρὸν καὶ ἀπάνθρωπον νὰ μένη προσπεπασσαλευμένος ἐπὶ τοῦ Καυκάσου τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητος καὶ νὰ κατασπαράσσεται ἀγρίως ὑπὸ τοῦ σαρκοδακοῦς γυπὸς τῆς Τουρκίας ὁ ὑψηλόφρων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους Προμηθεύς· ὑπεμίμησεν ὅτι ἦτο τέλος καιρὸς, ὅπως ἐπιφαινόμενος ὁ Ἡρακλῆς τῶν συμμάχων Δυνάμεων λυτρώσῃ τὸν φιλάνθρωπον Τιτᾶνα ἀπὸ τῶν τραγικωτάτων βασάνων καὶ βραβεύων τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μακραίωνας ἀθλοὺς ἀνυψώσῃ αὐτὸν εἰς τὸν πρεπώδη Ὀλυμπον τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, τῆς γαλήνης καὶ ἠθικῆς ὀλβιότητος. Ἀπλῶς εἰπεῖν τὸ εἰρημένον ὑπόμνημα εἶναι ἐναργῆς ἀπεικονισμὸς τῶν περιφανῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ δικαίων καὶ ζωηρὰ παράστασις τῆς συμφύτου τῷ ἑλληνικῷ Γένει ὁρμῆς πρὸς ἠθικὴν ἔξαρσιν καὶ διανοητικὴν ἀνύψωσιν. Δύναται δ' ἅμα νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς ἰδίας τοῦ ὑπομνηματογράφου πολυετοῦς ἀκαμάτου ἐργασίας· διότι πλεῖστα τῶν ἐν αὐτῷ ἀναγραφομένων θαυμασίων ἀληθῶς ἔργων καὶ ἐπιτευγμάτων εἶναι ἀμε-

σον προῖόν τῆς ἰδίας τοῦ γράφοντος ἐργασίας ἢ συνάπτονται ἀρρήκτως πρὸς τὴν πολυωφελεστάτην δρᾶσιν τοῦ Συλλόγου, οὗ ὑπῆρξεν, ὡς εἴρηται, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ζωογόνος δύναμις. Ἡ φωνὴ ὅμως τοῦ δικαίου δὲν ἔσχεν ἠχώ εἰς τὴν ταπεινὴν ἰδιοτέλειαν τῶν ἰσχυρῶν καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀναίσχυντον ἀπεμπόλησιν τῶν ἀνθρώπων δικαίων. Αἶχρησται τοῦ ὅλου ἔθνους ἐλπίδες διεψεύσθησαν καὶ τὸ διὰ θυσιῶν ἀνεγεροῦν μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα κατερρίφθη εἰς ἐρείπια. Ἀλλὰ μὴ ἀναπολῶμεν ἀκριβέστερον κατὰ τὴν παροῦσαν ἐορτὴν τὴν ἀπροσδόκητον καὶ ἄμετρον συμφορὰν. Αὕτη συνετάραξε τὴν ψυχὴν παντὸς Ἕλληνας καὶ κατέλιπε κέντρον θλίψεως σφοδρᾶς καὶ διηνεκοῦς. Εἰς δὲ τὸν σεβαστὸν διδασκάλον ἡμῶν ἐγένετο κατ' ἐξοχὴν αἰτία ἀπαράμυθου ὀδύνης καὶ διασείσεως τῆς ὑγείας. Ἀπὸ τῆς ἀδοκῆτου ἐκείνης καὶ φορικώδους ἐθνικῆς συμφορᾶς ὁ Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης ἀπώλεσε τὸ ἰσχυρὸν σφρῖγος καὶ τὴν εὐτονον θαλερότητα, ἣν ἐπεδαιρίλευσεν αὐτῷ ἡ φύσις καὶ ἐπέρωσεν ἡ διαγωγὴ βίου σώφρονος καὶ ἐναρέτου. Καὶ ἐνῶ τὸ ὑπὸ τῆς λύπης καταβεβλημένον σῶμα εἶναι προσηλωμένον ἐπὶ τῆς κλίνης, ἡ διάνοια τοῦ διδασκάλου πλανᾶται προφανῶς ἀνὰ τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις τῆς Μικρασιάτιδος γῆς, ἣν καταθλίβουσιν ἤδη τὰ ἄμαυρὰ ἐρείπια καὶ περικαλύπτουσι τὰ λευκὰ ὀστᾶ τῆς εὐψύχου καὶ περικαλλοῦς ἐλληνικῆς νεολαίας. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλοτε παιδροῦ καὶ περιχαροῦς προσώπου ἐπικάθηται ποιά τις πικρία, τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς καὶ τὸν πόνον τῆς καρδίας ὑπεμφαίνουσα. Ἀλλὰ πολλάκις ὅμως τὴν σεμνὴν τοῦ διδασκάλου μορφὴν διαφωτίζει χρυσῇ τῆς ἐλπίδος ἀκτὶς, ἣν ἐκπέμπει τὸ φωτεινὸν τῆς ἱστορίας δίδαγμα, ὅτι τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς τῆς Ἑλλάδος ὁ κλῆρος, τὸ αἰετοτε δηλονότι ἀγωνίζεσθαι ἀλλ' οὐδέποτε καταβάλλεσθαι, τὸ πάντοτε μοχθεῖν ἀλλ' οὐδέποτε ἀποκάμνειν. Ἡ Ἑλλὰς ὁμοιάζει πρὸς λαμπρὸν φῶς, ὅπερ ὑπὸ τοῦ πνέοντος ἀνέμου ἐνίοτε ταλαντεύεται, ἀλλ' οὐδέποτε σβέννυται. Ναί, ἡ Ἑλλὰς ἐκπροσωπεῖ τὰς Ἰδέας καὶ τὴν Ἀλήθειαν καὶ εἶναι, ὡς αὐταί, ἀθάνατος. Μὴ ἀποβάλλωμεν λοιπὸν τὸ θάρρος «αὐριον ἔσσει' ἄμεινον». Καὶ πρὸς τὴν εὐτυχέστεραν ταύτην

αὔριον καὶ τὸ αἰσιώτερον μέλλον εὐέλπιδες ἀτενίζοντες εὐχὴν διά-
πυρον οἱ τὴν ἔθνωφελῆ δρασίην τοῦ ἀνδρὸς τιμῶντες καὶ κατ' ἐξο-
χὴν οἱ ὀπουδήποτε νῦν διεσπαρμένοι Μικρασιαῖται, εὐχὴν πάντες
ἀναπέμπομεν ἐκ τῶν μυχαιτάτων τῆς ψυχῆς, ὅπως ὁ γεραρὸς
καθηγητῆς καὶ πολύτιμος ἀνὴρ ἀνακτήσῃται ταχέως τὴν ὑγίειαν
καὶ ζήσῃ ἐπὶ μῆκιστον, ὥστε νὰ ἐπίδῃ τὴν πολυφίλητον Ἰωνίαν
καὶ τὴν ὅλην πατρίδα ἀναγεννωμένην καὶ ἀποκαθισταμένην· τοῦτο
δ' ἀποτελεῖ καὶ πάντων ἡμῶν τὴν διάθερμον εὐχὴν καὶ τὴν γλυ-
κυτάτην ἐλπίδα.

